

Tutkimustietoa päättäjille

■ Kari Raivio

Vuonna 1664 Englannin tiedeakatemia, Royal Society, antoi kuninkaalle raportin maan metsien tilasta. Tämä lienee ensimmäinen kerta, kun tutkimustietoa tarjottiin yhteiskunnan päätöksenteon tueksi. Tarina ei kerro, oliko raportilla vaikutusta vai jyrättiinkö se muilla perusteilla, kuten nykyisin usein käy. Sellaisia ovat intuitio, mutu-luulot, omat ja lähipiirin kokemukset, arvot ja asenteet, poliittinen tarkoituksenmukaisuus, hallitus- tai puolueohjelmiin kirjatut tavoitteet ja galluptulokset.

Kriisitilanteissa syntyy tarve huutaa tiedemaailmaa apuun. Englannissa perustettiin toisen maailmansodan aikana pääministerin kansliaan hallituksen tiedeneuvonantajan (*Chief Scientific Adviser*) virka. Kun Sputnik laukaistiin avaruuteen vuonna 1957, Yhdysvalloissa syntyi kova paine saavuttaa Neuvostoliiton etumatka. Valkoiseen taloon perustettiin tiedeneuvonantajan virka ja vähitellen tiede- ja teknologiatoimisto (OSTP). Britanniassa levisi 1980-luvulla hullun lehmän tauti, joka tappoi reilut satatuhatta nautaa ja parisataa ihmistä. Sen torjunta vaati tukevaa tietopohjaa, joten tiedeneuvonantajan asemaa vahvistettiin ja ministeriöihin perustettiin osa-aikaisten neuvonantajien toimet.

Lähes kaikkeen yhteiskunnan kehittämiseen ja lainsäädäntöön liittyy tieteellinen, usein monitieteinen ulottuvuus. Syynä on se, että tiede ja teknologia ovat talouden vahvimmat moottorit, mutta ne ovat myös synnyttäneet häijyjä monimutkaisia ongelmia, kuten ilmastomuutos tai vesien rehevöityminen. Monilla aloilla onkin alettu edellyttää tiedenäyttöä päätöksenteon pohjaksi. Lääketieteessä ryhdyttiin 1980-luvulla laatimaan systemaattisia katsauksia käypään tutkimustietoon (*evidence-based medicine*), tavoitteena suositukset hoidon tehon ja

turvallisuuden takaamiseksi. Vastaavaa ideaa on sittemmin sovellettu muihin terveydenhuollon aloihin, sosiaalihuoltoon, luonnonsuojeluun, kriminaalihuoltoon, liikkeenjohtoon ja ylipäänsä yhteiskunnan päätöksentekoon (*evidence-based policy*).

Tiedettä ja politiikkaa ei kuitenkaan ole helppoa johdatella auvoisaan yhteisloon. Tiedon tuottajista yliopistot ovat autonomisia eivätkä kohdista tutkimustaan yhteiskunnan välittömiin tarpeisiin. Tutkimuslaitokset ovat kyllä ministeriöiden ohjauksessa, mutta niitä on joillakin hallinnonaloilla useampia, toisilla ei yhtään. Maailmalla tuotetaan valtavasti tutkimusta, josta Suomen osuus on noin 0,5 prosenttia. Yliopistojen tai tutkimuslaitosten käytäntöihin ei kuulu globaalin tutkimustiedon systemaattinen analysointi päätöksenteon tueksi. Tästä tietovarannosta kyllä ammentavat monet konsultit, ajatuspajat, etujärjestöt ja lobbarit, mutta omaa intressiään ajaakseen, mikä johtaa valikoivaan rusinoiden poimimiseen tutkimustiedon pullasta. Tiedon loppukäyttäjät (päättäjät, virkamiehet, kansalaiset) tarvitsevat puolueettonta, asiantuntevasti koottua ja tiivistettyä tietoa, joka on esitetty maallikolle ymmärrettävällä kielellä.

Valtioneuvostossa on koettu tarve kehittää näyttöön perustuvaa päätöksentekoa Suomessa. Tämä on ilmennyt muun muassa tutkimuslaitosuudistuksessa, jonka periaatteista on jo päätetty. Sektorilaitoksia yhdistellään ja niiden sekä Tekesin ja Suomen Akatemian budjeteista irrotetaan 70 miljoonaa euroa vuodessa yhteiskunnan tarpeita palvelevaan tutkimukseen. Sen priorisoi valtioneuvoston kanslian asettama strategisen tutkimuksen neuvosto, mutta resurssit jaetaan Suomen Akatemian toimesta kilpai-

lun ja vertaisarvioinnin perusteella. Toinen uusi rahoitusinstrumentti on valtioneuvoston kanslian käyttöön varattu 12,5 miljoonaa euroa vuodessa, jolla on tarkoitus teettää nopeamman aikataulun tutkimuksia ja selvityksiä. Tämän rahoituksen viisasta käyttöä varten kansliassa ei ole tilaajaosaamista. Allekirjoittaneen tehtäväksi on annettu selvittää kansainvälisiä käytäntöjä ja esittää ehdotus siitä, ”miten hallituksen tutkituun tietoon perustuvan (strategisen) päätöksenteon neuvonantotoiminta olisi järjestettävä (*science-based advice – Science for Policy*)?”

Pyörää ei kannata yrittää keksiä uudestaan vaan muokata Suomeen sopiva järjestelmä muiden, lähinnä anglosaksisten maiden perinteisiin ja kokemuksiin nojaten. Kaksi olennaista toimijaa ovat tiedeasiamies (*Chief Scientific Advisor*) ja tiedeakatemit. Tiedeasiamies on suoraan pääministerille raportoiva virkamies, jolla on itsenäinen asema ja hallituskaudesta riippumaton määräaikainen tehtävä. Tiedeakatemit edustavat kaikkien tieteenalojen huippuasiantuntemusta, jota tarvitaan sekä nopeisiin konsultaatioihin että perusteellisiin analyyseihin ajankohtaisista teemoista. Yhdysvalloissa niillä (*National Academies*) on lakiin kirjattu selkeä mutta vaativa tehtävä: ”The Academy shall, whenever called upon by any department of the Government, investigate, examine, experiment, and report upon any subject of science or art.”

Suomessa tiedeasiamies sopisi pääministerin esikuntaan, jossa jo on juridiikan (oikeusasiamies) ja talouden (talousneuvosto) asiantuntemusta. Isoa byrokratiaa ei ole syytä rakentaa, muutama henkilö riittäisi, sillä olennainen osa neuvonnasta perustuisi kahteen verkostoon. Toinen niistä rakentuisi tiedeakatemioiden (Suomalainen Tiedeakatemia, Suomen Tiedeseura, Teknillisten Tieteiden Akatemia, Svenska Tekniska Vetenskapsakademierna i Finland) ja niiden yhteistyöelimen (Tiedeakatemian neuvottelukunta) varaan ja toisi tiedeyhteisön osaamisen päätöksenteon tueksi. Toinen verkosto muodostuisi ministeriöiden tutkimuksen vas-

tuhenkilöistä, joiden tueksi voitaisiin perustaa osa-aikaisten tiedeasiamiesten toimia. Näin olisi mahdollista koordinoita poikki hallinnonalojen ulottuvia kehittämishankkeita ja niiden tietotarpeita.

Muuttuvassa maailmassa tiedeneuvonnan tarve tulee vain kasvamaan. Kansainvälisillä foorumeilla Suomen asioita ei voi tehokkaasti ajaa pelkällä retoriikalla, vaan ehdotukset ja vaatimukset vaativat kunnan perusteita. EU:n komission puheenjohtajan esikuntaan on hiltattain perustettu tiedeneuvonantajan virka ja YK:n pääsihteerin tieteellinen neuvosto on juuri aloittanut toimintansa. Myös kotimaassa aika on kypsä, eikä tiedeneuvonnan tarvetta kukaan kehtaa asettaa kyseenalaiseksi. Valtioneuvoston kansliassa ja etenkin ministeriöissä on kuitenkin vakiintuneet toimintatavat, eikä ole mutkatonta istuttaa niihin tiedemaailman korkeatasoista edustajaa. Sellainen voidaan kokea ärsyttäväksi Besserwisseriksi tai jopa uhaksi karriäärivirkamiehille, joilla on asioiden hoidon kannalta välttämätöntä asiantuntemusta, vaikkakaan ei tieteellistä. Yhteistyö vaatii keskinäistä luottamusta, jonka syntyminen vaatii oman aikansa.

Tiedeyhteisölle pätevän neuvonnan järjestäminen on yhtä lailla haasteellista. Pystyvätkö tiedeakatemit aktivoitumaan ja ottamaan vastuun asiantuntijaverkoston luomisesta ja ylläpitämisestä? Suostuvatko erinomaiset tutkijamme antamaan aikaansa tällaiseen toimintaan ilman korvausta, kuten muihin asiantuntija- ja vertaisarviointitehtäviin? Itse uskon, että suostuvat ja pystyvät. On kuitenkin syytä muistaa, että tiedeasiantuntija neuvoo, mutta päättäjä päättää. Toisaalta tiedeyhteisön velvollisuus on varmistaa, että tyhjän päätöksen tehneet poliitikot eivät koskaan saa puolustella tekosiaan väittämällä, että me emme tienneet!

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston kansleri (emertus).